

Poskus razlage kriminalitete v tranzicijskih državah srednje in vzhodne Evrope¹

Alenka Šelih²

Prispevek razčlenjuje teoretične poglede na vpliv družbenih sprememb na razvoj kriminalitete. Pri tem opozarja, da je več družbenih in pravnih sistemov v Evropi v 20. stoletju prestalo procese preobrazbe: prvo predstavljajo procesi demokratizacije po koncu 1. svetovne vojne, drugo enaki procesi po koncu 2. svetovne vojne, tretjo pa ti procesi konec 70-ih let, ko so padli nekateri avtoritarni sistemi (Španija, Portugalska, Grčija). Vendar nobeden od teh procesov ni bil tako vseobsežen, kot so spremembe, ki so nastale v vzhodno- in srednjeevropskih državah po padcu socializma. Avtorica prikaže teoretične razlage teh procesov, na eni strani zahodnih avtorjev, kamor prištevata tudi ameriške, in na drugi strani srednje- in vzhodnoevropskih avtorjev (z izjemo ruskih). Prikaže teoretične modele, na katere so se opirali zlasti zahodni pisci (Offe, Eisner, Joutsen, Karstedt, Los), kot so teorija modernizacije (Durkheim, Clinard), teorija priložnosti (Cohen-Felson) in teorija civiliziranja (Elias, Gottfredson-Hirschi). Nato prikaže stališča druge skupine raziskovalcev (Kossowska, Valkova, Levay), ki prav tako uporabljajo modele zahodne kriminologije, vendar vsi poudarjajo vseobsežnost in mnogovzročnost sprememb.

Avtorica sama se opredeli za multi-kavzalni model razlage, ki ga označi kot »pristop šoka«, saj so po njenem mnenju spremembe, do katerih je prišlo na vseh področjih družbenega in posameznikovega življenja, pomenile za družbo in za posameznika šok, v katerem ne eden ne drugi nista mogla delovati tako, kot bi delovala v normalnih pogojih.

Ključne besede: kriminaliteta, družbene spremembe, razlaga kriminalitete

UDK: 343.9: 330.342.14/.15(4)

1 Uvod

Leta 1959 je Czeslaw Milosz, Nobelov nagrajenec za literaturo, objavil knjigo spominov z naslovom »*Rodzinna Europa*«, ali po naše »*Rodna Evropa*«. Ko so delo prevajali v francoščino, je francoski založnik predlagal, da bi naslov malce spremenili v »*L'autre Europe*«, »*Druga Evropa*«. Ta dogodek lepo ponazarja negotovost in morda tudi sumničavost, s katero se je zahodna Evropa srečevala s srednjo in vzhodno: ta Evropa, kakor da si ne zasluži pridevnika »rodna«, temveč ostaja druga in drugačna.

Več desetletij je minilo odtlej, in v Evropi – a tudi v svetu – so nastale tektonske spremembe, a vendar še danes ostaja občutek, da srednja in vzhodna Evropa nista Evropi v pravem pomenu besede. V odnosu zahodnega sveta do tega dela ev-

ropske celine obstaja še vedno neka mešanica negotovosti, neke eksotičnosti in pomanjkanja znanja, in to je čutiti tudi na tako odmaknjemem področju, kot je kriminaliteta. Zato smo raziskovalci s sedmih držav tega dela Evrope poskušali pokazati, kako mi gledamo na probleme kriminalitete in njene razvoja v zadnjih dveh desetletjih; kaj so njene posebnosti in značilnosti in kako jo razlagamo. Pričujoči prispevek je posvečen poskusu razlage kriminalitete, kakor so ga videli zahodni pisci na eni strani ter srednje- in vzhodnoevropski pisci na drugi strani.

V dvajsetem stoletju, ki je bilo na svojem začetku napovedano kot stoletje blaginje, miru in družbenega razvoja, se je Evropa soočila z dvema vojnama, ravno tako pa z dvema vrstama totalitarizma – z nacifašizmom in komunizmom. Oba totalitarizma sta imela obsežne posledice za celotno celino, predvsem pa sta vplivala na življenje prebivalcev, ki so neposredno živeli pod tema dvema režimoma. Zatorej ne preseneča, da so doživljale različne evropske države v različnih obdobjih različne vrste tranzicij. Ta prispevek se bo omejil le na značilnosti zadnje in verjetno največje tranzicije, namreč na tranzicijo iz socializma k pluralističnemu in tržno usmerjenemu modelu državne organizacije v državah vzhodne in srednje Evrope.

¹ Prispevek je za objavo posebej prirejen del poglavja Crime and Crime Control in Transition Countries, ki ga je avtorica objavila v knjigi: A. Šelih in A. Završnik (ur.), »Crime and Transition in Central and Eastern Europe« pri založbi Springer. Prevod iz angleščine Ivanka Sket.

² Akad. Alenka Šelih je zaslužna profesorica Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, zasl. raz. svetnica na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. E-pošta: alenka.selih@pf.uni-lj.si.

Offe (1997) govori o treh 'družinah preobrazb' v Evropi dvajsetega stoletja: o povojnih demokracijah po prvi svetovni vojni leta 1918; o povojnih demokracijah po drugi svetovni vojni leta 1945; o demokracijah, ki so se začele pojavljati v sredini sedemdesetih let v južni Evropi (Španija, Portugalska, Grčija – vsaka od njih je prekinila s preteklostjo avtoritarne politike). Prva od teh 'družin' se verjetno razlikuje od ostalih po tem, da jo je ustvarila vojna, ki je uničila družbe v državah, ki so izgubile vojno, prav tako pa je pustila v oslabiljenem položaju 'zmagovalce'. Ko so se te države po vojnem uničenju ponovno organizirale, so vpeljale enak gospodarski in politični sistem, kot so ga poznale pred vojno; šlo je za tržno gospodarstvo in pluralistični politični sistem (ne glede na to, kako omejen je utegnil biti pred letom 1914). Kar pa zadeva tranzicijo po drugi svetovni vojni, je bila v Nemčiji (in precej manj v Italiji in Avstriji) povsem druge vrste, saj je morala država premagati posledice vojne, ravno tako pa se je morala spopasti s totalitarno preteklostjo. Vendar pa Offe (ibid.) poudarja, da je bila tranzicija v teh državah manj obsežna, saj so se lahko oprli na nekatere ne tako oddaljene demokratične tradicije, ravno tako pa na dejansko enak gospodarski sistem: institucije in pravni okvir kapitalizma (lastninske pravice, določanje cen, trg dela in drugo) so bili že pri roki in pripravljeni za ponovno oživitev in razvoj. Enako velja za tranzicijo v sedemdesetih letih, ko so se Španija, Portugalska in Grčija usmerile k demokratični družbeni organizaciji. Offe (ibid.) opozarja, da so te države že imele neko izkušnjo demokratične državne strukture in institucij v ne tako oddaljeni preteklosti, ne glede na to, kako so te institucije utegnile biti neučinkovite.

Procesi v nekdanjih socialističnih državah se v mnogih pogledih razlikujejo od prejšnjih tranzicijskih procesov. Zelo pogosto enačijo vse te države in jih analizirajo, kot da gre za homogeno skupino držav. Vendar pa so med temi državami vselej obstajale velike razlike, še večje pa so se pokazale med tranzicijo. Najprej je treba poudariti, da je treba stanje in procese v današnji Rusiji obravnavati popolnoma ločeno od tistih v nekdanjih socialističnih državah. Rusija predstavlja zaradi svoje velikosti in posebnosti njenega sistema poseben primer in se razlikuje od drugih srednje- in vzhodnoevropskih držav. Ravno tako je bila drugačna tudi tranzicija, ki je potekala v nekdanji Nemški demokratični republiki, saj se popolnoma razlikuje od tiste v srednje- in vzhodnoevropskih državah (Boers, 1996).

Tranzicijski procesi, ki so sledili prvemu veselju ob pridobitvi novih svoboščin, so bili dokaj globlji, kot so jih občutile poprejšnje evropske 'družine'. Kot je dejal Offe (1997: 64): »To, kar je bilo narejeno, ni bila zgolj sprememba režima, temveč tudi reorganizacija produkcijskega sistema ... Ni bilo nikakršnega 'revolucionarnega' načrta, ki bi pokazal, kako in v kakšnem zaporedju morajo biti stvari narejene.« Srednje- in

vzhodnoevropske države so se morale podvreči procesu preobrazbe – ki je vključevala 'zahodne' standarde in cilje – da so pridobile med drugimi koristmi tudi nujno potrebno podporo zahodnih držav ter bilateralnih ali multilateralnih organizacij. Kot ugotavlja Offe (1997), te države niso potegnile političnih in gospodarskih modelov za prihodnost iz svoje preteklosti, temveč so jih uvozile; vendar pa so si vlade in prebivalstvo teh držav ta uvoz sočasno želele in ga zahtevale. Ta želja morada ni bila povsem enotna glede na to, kakšne bi utegnile biti resnične posledice, vendar pa ni dvoma, da je bila vseeno zelo močna in pristna.

Pri problemu kriminalitete in kriminalitetne politike so predstavniki teh držav ponudili 'koktajl' predlogov in priporočil; niso jim dali dvomiti, da morajo izpiti to čašo do dna, če se hočejo njihovi narodi pridružiti klubu svobodnih, demokratičnih in pluralistično urejenih držav, v katerega so si tako želeli vstopiti.

2 Poskus razlage kriminalitete v času tranzicije

Nenaden in izjemen porast kriminalitete, lahko bi rekli pravi poskok, do katerega je po spremembah leta 1989 prišlo v vseh srednje- in vzhodnoevropskih državah, je bil pravzaprav veliko presenečenje, ravno tako kot politične spremembe. Ta prava eksplozija kriminalitete se je zdela v popolnem nasprotju s pričakovanji, da se kriminaliteta ne more povečati v družbah, ki bodo začele uživati svobodo. Zato ni čudno, da so bili narejeni že številni poskusi, kako razložiti ta dozdevno nenavaden pojav.

V enem od že zgodaj objavljenih zbornikov pod naslovom *Crime in Europe* se Heidensohnova in Farrell (1993) nista dotaknila položaja v srednje- in vzhodnoevropskih državah kot nekega posebnega problema, temveč sta razpravljala o izkušnjah, podobnosti in raznolikosti, ki so tipične za Evropo, glede na učinke, ki jih je imela ta sprememba. Svojo analizo sprememb sta omejila pravzaprav le na tiste, ki so se dogajale v zahodni Evropi, čeprav je v zborniku tudi poglavje, namenjeno srednje- in vzhodnoevropskim državam (Bienkowska, 1993: 43–54). Prvi, ki se je dejansko osredotočil na specifične okoliščine kriminalitete v srednje- in vzhodnoevropskih državah, je bil Svet Evrope (Council of Europe). Eisnerjevo (1995) poročilo o 'učinkih ekonomskih struktur in faz razvoja na kriminaliteto' na konferenci Sveta Evrope leta 1994 z naslovom 'Kriminaliteta in ekonomija' vsebuje obsežen nabor teoretičnih pogledov na kriminaliteto in spremembe. Ko Eisner (ibid.) analizira tri teoretične modele za razlago povezave med kriminaliteto in spremembami, opozarja, da teorija 'modernizacije' (katere začetnik je Durkheim, razvil pa jo je zlasti Clinard) kaže, da industrializacija in urbanizacija povzročata

porast kriminalitete zaradi večje stopnje anomalije, to je razpada družbenih vezi. Družbena in ekonomska modernizacija imata za posledico porast kriminalitete, zlasti premoženjske, in se zatorej domneva, da je porast kriminalitete neizogibna posledica družbenoekonomske modernizacije. Drugi teoretični pristop je – po Eisnerju (ibid.) – teorija 'priložnosti', ki sta jo razvila Cohen in Felson in skladno s katero pride do storitve kaznivih dejanj takrat, ko motivirani storilci naletijo v določenem času in prostoru na primerno tarčo v odsotnosti učinkovitega varuha. Povečanje ekonomskega blagostanja omogoča tudi več priložnosti za storitev kaznivih dejanj, ravno tako pa nekateri temu ustreznimi načini vsakdanjega življenja (npr. več prostega časa, manj formalnega nadzorstva). Implikacije te razlage so neposredno povezane s premoženjskimi kaznivimi dejanji (Eisner, 1995). Tretji teoretični pogled, s katerim je možno razložiti tendence v gibanju kriminalitete v povezavi z ekonomskim razvojem, je najti v Eliasovi teoriji 'civiliziranja'; skladno s to teorijo »... gre za preplet med naraščajočim zunanjim formalnim nadzorstvom, povezanim z državnim monopolom, naraščanjem samokontrole in postopno razpršitvijo obojega iz socialnega centra na periferijo« (Eisner, 1995: 21).

Po mnenju Eisnerja je ključni koncept razumevanja motivacije za storitev kaznivih dejanj samokontrola, ki je del splošne teorije o vzrokih kriminalitete na individualni ravni. Najprej jo je najprej razvil Elias, kasneje pa še Gottfredson in Hirschi (v Eisner, 1995). Po tej teoriji je vprašanje, kako »... je vedenje posameznika usklajeno z obstoječimi normami, odvisno predvsem od interakcije med načinom in stopnjo samokontrole, ki se jo pričakuje v določeni situaciji, ter stopnjo in ravno samokontrole, ki jo premore posameznik kot svoj vzorec vedenja« (Eisner, 1995: 35). Če prenesemo ta model na problem kriminalitete v srednje- in vzhodnoevropskih državah, ugotavlja Eisner (1995: 41), da je imela »... revolucionarna preobrazba ekonomskih in socialnih struktur v srednje- in vzhodnoevropskih državah« za posledico »... popoln preobrat načina in stopnje samokontrole, ki je potrebna za socialno ustrezno akcijo«. Po avtorjevem mnenju kriminaliteta v teh državah ne bo upadala, temveč bo zaradi zagona ekonomskega okrevanja še naprej naraščala (ibid.).

Eisnerjev pristop se zdi podoben Joutsenovem (1995), ki je videl razkroj samokontrole v srednje- in vzhodnoevropskih državah v različnih ekonomskih dejavnikih, ki so se pojavili po letu 1989, npr. v hitrem padcu življenjskega standarda, o katerem med drugim poroča Gönczöl (1995); v širjenju brezposelnosti, v kriminaliteti, ki je postala realnost, in v novemu dojetanju njenega nastajanja, v vse večji relativni prikrajšanosti, ki jo je prinesel pritok potrošnih dobrin, dosegljiv zgolj neznatni manjšini idr.

Avtorji iz srednje- in vzhodnoevropskih držav imajo prav tako različne razlage za tako nezaslišan in nepričakovan po-

rast kriminalitete, ki se je pojavil takoj po političnih spremembah. Kossowska (1995: 31–34) izpostavlja teorijo socialne dezorganizacije. Po njenem mnenju takrat, »... kadar sistem sprejetih standardov in vrednot ne ustreza več novi družbeni situaciji, mehanizmi družbenega nadzorstva nehajo delovati, tako kot bi morali«. Za to novo družbeno situacijo je značilen velik padec življenjskega standarda, porast brezposelnosti in nesposobnost novega pravnega sistema, da bi ustrezno deloval. Valkova (1995) je prepričana, da bi si nekatere vidike naraščajoče kriminalitete na Češkem lahko razložili z anomalijo v tej družbi. Med drugimi razlogi za rast kriminalitete navaja rekonstrukcijo družbe kot celote, ki vključuje popolno spremembo prevladujočega sistema vrednot. Razpad totalitarnega sistema je imel med drugim za posledico družbo, ki je zdrsnila v moralno krizo, medtem ko so spremembe, ki so zapolnile praznino, prinesle zgolj socialno dezorganizacijo in dezintegracijo (ibid.).

V preteklem desetletju so avtorji iz zahodne in vzhodne Evrope predstavili nove ideje, s katerimi so razlagali porast kriminalitete v srednje- in vzhodnoevropskih državah po političnih spremembah. Karstedtova (2003: 299–307) verjame, da je bila odsotnost civilne družbe značilna lastnost družbenega življenja v socialističnih državah. Te družbe zato niso bile sposobne ustvariti močnih demokratičnih praks in takih kulturnih vrednot, kot so individualizem in egalitarizem, ki so po mnenju Karstedtove (ibid.: 299) »glavne poti procesa modernizacije in glavne značilnosti demokratične družbe«. Te države je dolgo časa oblikoval duh kolektivizma namesto individualizma, namesto egalitarizma pa je vladala avtoritarnost. Po mnenju Karstedtove (ibid.: 306) sta se »... pod plastjo na silo uveljavljene homogenosti razvili substrukture in subkultura velike neenakosti«. Obstajale so velike razlike med »vrhom« in »dnom« družbe. To je vodilo k fevdalizaciji komunističnih družb, ki so bile prežete s posebnim duhom solidarnosti – *esprit de corps* – ta pa je napajal nezakonito gospodarstvo, ki je spremljalo privatizacijo v obdobju tranzicije in tudi spodbudil vezi z organizirano kriminaliteto. Losova (2002), ki je analizirala trge in kriminaliteto, vidi kriminaliteto v srednje- in vzhodnoevropskih državah kot posledico korupcije države. Ko govori o 'ugrabljeni državi', 'privatizirani državi' ali 'kriminalni državi', gleda na kriminaliteto kot posledico sistemske korupcije.

Avtorji iz v srednje- in vzhodnoevropskih držav so poskušali razložiti porast kriminalitete predvsem z uporabo teoretičnih modelov, ki so jih razvili v zahodni kriminologiji. Levay (2000) meni, da je treba upoštevati več teoretičnih pristopov, ravno tako pa sprejeti večvzročne poglede na vzroke kriminalitete. Po Levayevem (ibid.: 48–49) mnenju je možno sprejeti več teoretičnih stališč, saj se zdi, da ima kriminaliteta v teh državah tako številne in tako različne vzroke. Levay (2007) je

kasneje razvil svojo idejo v razlago kriminalitete v srednje- in vzhodnoevropskih državah, ki temelji na socialni izključenosti. Krajewski (2003: 24) razglablja o kriminaliteti v okviru diskurza I. Younga o družbi izključevanja in opozarja, da »... vedno večja težnja po izključevalni politiki nadzora nad kriminaliteto sovpadajo z naraščajočimi problemi socialnega izključevanja na drugih področjih družbenega življenja«.

3 Zaključek

Po moji oceni so bile spremembe, ki so se zgodile po letu 1989 v srednje- in vzhodnoevropskih državah tako velike in enkratne, da jih je skrajno težko, če ne sploh nemogoče, pojasniti z uporabo enega samega teoretičnega modela. Kot je zapisal Offe (1997: 64) »... je bila tranzicija iz državnega socializma h kapitalizmu in liberalni demokraciji nekaj, česar niso nikoli poprej niti poskusili niti izvedli«. Spremembe, ki jih je bilo treba izvesti, so bile izjemno obsežne in mnogovrstne: praktično noben segment družbenega življenja ni ostal nedotaknjen, ravno tako je bil prizadet marsikateri vidik zasebnega življenja. Zatorej se zdi neustrezno, da poskušamo razložiti tako kompleksen pojav, kot je kriminaliteta, le z enim samim teoretičnim pristopom. Teorijo modernizacije so razvili z mislijo na postopni družbeni in individualni razvoj gospodarskih in družbenih razmer v posamezni družbi. Podobno velja tudi za teorijo o samokontroli in teorijo priložnosti.

Ko pa človek vidi toliko novih in različnih družbenih in individualnih okoliščin, ki so sovpadle ob padcu komunizma, je primerno gledati na dogajanje z večvzročnega vidika. Nobenega dvoma ni, da se je v tem obdobju močno zmanjšala samokontrola; toda ko ocenjujemo njen vpliv, ne moremo mimo dejavnikov, ki so povzročili ali vsaj prispevali k njenemu zmanjšanju: nenaden padec življenjskega standarda, množična nezaposlenost, sprememba sistema vrednot in še drugo. Na podlagi asociacije z »doktrino šoka« Naomi Klein uporabljam izraz 'pristop šoka' za opis vsega sklopa vzročnih dejavnikov, ki so v tranzicijskih državah močno vplivali na življenje splošno, še posebej pa na kriminaliteto. Na družbeni ravni je bilo veliko dogajanj, ki so povzročila gospodarski šok: tranzicija od državnega gospodarstva h gospodarstvu zasebnega trga, privatizacija podjetij, denacionalizacija poprej nacionaliziranega premoženja, odprtje trga tuji konkurenci in posledično propad celih vej nacionalnih gospodarstev, na primer ladjedelništva na Poljskem, tekstilne industrije na Češkem in v Sloveniji; prodaja celih gospodarskih sektorjev tujemu kapitalu (npr. bančnega sistema v skoraj vseh državah). Ta šok se je pogosto na najbolj boleč način prenašal na individualno raven in se je kazal kot: izguba dela, izguba mreže socialne varnosti, izguba možnosti šolanja otrok, izguba 'varnih mrež' za preživljanje starosti in še mnogo drugega. Tem dogodkom, pa naj bodo še tako boleči, je treba dodati

še naraščajočo socialno diferenciacijo in izključevanje, vedno večjo vrzel med tistimi redkimi, ki so bili (pogosto v moralnem pogledu sumljivi) 'zmagovalci' in številnejšo skupino tistih, ki so postali 'poraženci'. Vsa ta dogajanja lahko označimo kot 'šoke' na družbeni in na individualni ravni. Zato ni presenetljivo, da je tak razvoj na obeh ravneh postal idealen teren za naraščanje kriminalitete. Vsa ta dogajanja so prinesla mnogo elementov, ki bi jih lahko imeli za vzroke kriminalitete na individualni ravni (zmanjšanje samokontrole, teorija pritiska, teorija priložnosti) ali pa na družbeni ravni (skladno s teorijo modernizacije ali teorijo civiliziranja). Ker pa kaže, da so te teorije sovpadale in se med seboj kombinirale mnogo bolj kot v katerikoli prejšnji zgodovinski situaciji, v kateri so skušali z njimi razložiti kriminaliteto, jih zagotovo nihče ne bi mogel uporabiti zgolj kot posamične pristope, temveč bi moral upoštevati vsako med njimi in jo kombinirati z drugimi. Samo vse skupaj razložijo nenadno povečanje kriminalitete v srednje- in vzhodnoevropskih državah v prvih letih po spremembah, ki jih je prinesel padec socializma.

Literatura

- Boers, K. (1996). Sozialer Umbruch und Kriminalität in Deutschland. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 79(5), 314–337.
- Bienkowska, E. (1993). Crime in Eastern Europe. V F. Heidensohn in M. Farrell (ur.), *Crime in Europe* (str. 43–54). London; New York: Routledge.
- Eisner, M. (1995). Long-term socio-economic trends and their effects on crime. V *Crime and economy: Proceedings* (str. 17–51). Strasbourg: Council of Europe.
- Gönczöl, K. (1995). The changes in crime control in Hungary. V B. Szamota-Saeki in D. Wojcik (ur.), *Impact of political, economic and social change on crime and its image in society* (str. 37–44). Warsaw: Zakład kryminologii PAN.
- Heidensohn, F. in Farrell, M. (ur.). (1993). *Crime in Europe*. London; New York: Routledge.
- Joutsen, M. (1995). Change and integration in Europe: Crime and criminal justice in transition. V B. Szamota-Saeki in D. Wojcik (ur.), *Impact of political, economic and social change on crime and its image in society* (str. 9–27). Warsaw: Zakład kryminologii PAN.
- Karstedt, S. (2003). Legacies of a culture of inequality: The Janus face of crime in post-communist countries. *Crime, Law and Social Change*, 40(2–3), 295–320.
- Kossowska, A. (1995). Crime in Poland in the period of rapid change. V B. Szamota-Saeki in D. Wojcik (ur.), *Impact of political, economic and social change on crime and its image in society* (str. 29–44). Warsaw: Zakład kryminologii PAN.
- Krajewski, K. (2003). Transformation and crime control: Towards exclusive societies central and Eastern European style? V K. Kereszy in M. Levay (ur.), *New tendencies in crime and criminal policy in central and Eastern Europe: Proceedings* (str. 19–28). Miskolc: Hungarian Society for Criminology, Bibor.
- Levay, M. (2000). Social changes and rising crime rates: The case of CEE. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 8(1), 35–50.

11. Levay, M. (2007). Social exclusion: A thriving concept in contemporary criminology: Social exclusion and crime in central and Eastern Europe. V K. Aromaa (ur.), *Penal policy, justice reform and social exclusion* (str. 7–26). Helsinki: HEUNI.
12. Los, M. (2002). Post-communist fear of crime and the commercialization of security. *Theoretical Criminology*, 6(2), 165–188.
13. Offe, C. (1997). Cultural aspects of consolidation: A note on the peculiarities of post-communist transformation. *East European Constitutional Review*, 6(4), 64–68.
14. Valkova J. (1995). The impact of socio-economic changes on crime in the Czech Republic. V B. Szamota-Saeki in D. Wojcik (ur.), *Impact of political, economic and social change on crime and its image in society* (str. 9–27). Warsaw: Zaklad kryminologii PAN.

An Attempt to Explain Crime in Transitional and Central European Countries

Alenka Šelih, Professor Emeritus, Faculty of Law, University of Ljubljana, honorary research fellow,
Institute of Criminology at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: alenka.selih@pf.uni-lj.si.

The article analyses theoretical views of the influence of social changes on crime development, and draws the attention to the fact that there were several social and legal systems in Europe that went through a process of transformation in the 20th century: the first wave present the democratisation processes that after World War I, the second democratization processes after World War II, the third wave were the processes in the 70ies when authoritarian regimes of Spain, Portugal and Greece were overthrow. None of these processes, however, has been as complex as those in the countries of Central and Eastern Europe after the fall of socialism. The author presents theoretical explanations on these processes as put forth by mostly Western experts on the one hand (where American authors are also included) and Central and Eastern European authors on the other (with the exception of those from Russia). Theoretical models are presented on which the Western researchers (Offe, Eisner, Joutsen, Karstedt, Los) have based their views, such as modernization theory (Durkheim, Clinard), opportunity theory (Cohen-Felson) and civilization theory (Elias, Gottfredson-Hirschi). The views of a second group of researchers (Kossowska, Valkova, Levay) are also discussed who also employ models of Western criminology but at the same time emphasize the multi causal nature of these changes and their all-embracing nature.

The author puts forth her view that a multi-causal approach, which she calls the “shock approach”, is needed since the changes that have taken place in all areas of society and individual lives, have meant for society as well as for the individual a shock, in which neither of them was able to act as they would have acted in normal circumstances.

Keywords: crime, social changes, explanation of crime

UDC: 343.9: 330.342.14/.15(4)